

како је важно да крај поратног раздобља са надпросечним економским растом и интензивирање борбе за стопу вишка вриједности из друге половине шездесетих година садрже опћу тенденцију заоштравања класних сукоба и тиме увјетују периодично враћање експлозивних друштвених криза⁽⁶⁾. То је криза услова присвајања, оплодне и акумулације капитала, криза робне производње, капиталистичке поделе рада, капиталистичке структуре предузећа, грађанске државе, криза субсумирања рада под капитал, а ради се само о различитим аспектима кризе једног друштвено-економског тоталитета — капиталистичког начина производње. Наступа почетна фаза епохе социјалне револуције у којој најамни радници оспоравају капиталистичке односе.

Александра Јовановић

Велко Мратовић, Никола Филиповић, Смилко Сокол: УСТАВНО ПРАВО И ПОЛИТИЧКЕ ИНСТИТУЦИЈЕ — СФРЈ И КОМПАРАТИВНО, Загреб, Правни факултет у Загребу, 1981, стр. XX + 532.

Средином педесетих година у три наша највећа универзитетска центар — Београду, Загребу и Љубљани — појавили су се универзитетски уџбеници уставног права тамошњих предметних наставника (најпре проф. Ђорђевића, још крајем четрдесетих година, затим проф. Стефановића, прво издање у једној књизи 1950, друго, знатно продубљеније и обимније у две књиге 1956, и проф. Шнудерла 1956). Од њих је до данас наставило да излази, обрађујући позитивно уставно право, једино дело проф. Ђорђевића (најновије издање 1982). Требало је да прође две деценије да се појави „друга генерација“ универзитетских уџбеника уставног права, коју данас чине два колективна (рад који је предмет овог приказивања и рад М. Стробл, И. Кристана и Ц. Рибичича) и два самостална рада (рад А. Фире и рад Р. Марковића). Предмет нашег приказа је један од тих радова, уџбеник уставног права наставника Правног факултета у Загребу — В. Мратовића, Н. Филиповића и С. Сокола. Тај уџбеник је по систематици излагања науке уставног права најближи одговарајућем делу проф. Стефановића, с том разликом што је он, у односу на дело проф. Стефановића, које је по свом карактеру један *traité* више један *précis* или *manuel*. Као и дело проф. Стефановића, и уџбеник који је предмет нашег приказа заснован је на обимној упоредноправној грађи, што је већ постало лепо особено обележје радова наставника и сарадника са предмета уставно право на Правном факултету у Загребу, а што је, неспорно, заслуга дела и стила нашег непоновљивог уставног правника проф. Јована Стефановића.

Уџбеник уставног права В. Мратовића, Н. Филиповића и С. Сокола подељен је на дванаест поглавља, у чијем је редоследу, и поред ближих разјашњења датих у *Уводу*, тешко уочити неку правилност, одн. поглавља нису, према нашем мишљењу, груписана у међусобно повезане хомогене тематске целине. Ипак се чини да су прва два поглавља уводног карактера, да би треће требало да представља први део (настанак и развој политичког система Југославије), да би поглавља од четвртог закључно са једанаестим требало да представљају други део (основи и начела политичког система Југославије), док би последње, дванаесто поглавље, требало да представља трећи део (политичка организација југословенског друштва).

Прво од дванаест поглавља носи наслов *Увод* (стр. 1—11) и у њему је обрађен предмет науке уставног права. Овај се, пак, своди на политичке институције, тј. на „оне институције које су се развило и које по-

(6) *ibid.* стр. 462.

стоје у политичкој сфери живота друштвене заједнице те које у својој целини чине политички систем нашег друштва” (стр. 1). Одатле произлази да је предмет уставног права политички систем, тј. то су „правне норме које припадају у ту грану права и којима се у појединој држави (односно у више држава при компаративном проучавању) регулира политички систем односно регулирају политичке институције и односи који га изражавају” (стр. 6). Међутим, општа одредба политичког система „као скуп међусобно повезаних политичких институција и начин њихова функционирања у вршењу политичке власти и у утјецају друштвених снага на политичку власт” (стр. 3), путем које се одређује предмет науке уставног права, мора се у социјалистичком друштву кориговати, пошто се политичка сфера у социјализму разликује, по својствима и обиму, од класичне политичке сфере, која је основ одређивања предмета класичне науке уставног права. Сходно томе је и предмет науке уставног права у социјализму, конкретно у Југославији, шири у односу на класично схватање. То зато што политички систем социјализма „не обухваћа само оне институције кроз које се манифестира још увек присутна политичка власт, него и све друге које чине окосницу система управљања заједничким друштвеним пословима” (стр. 5). Ми се с оваквом одредбом предмета науке уставног права не можемо сложити, јер она не прави разлику између уставног права и политичког система, као наставних и научних дисциплина, са становишта предмета њиховог проучавања. Према овом схватању разлика између те две дисциплине једино је у методу (наука уставног права користи се претежно догматско-правним методом, наука политичког система претежно методом емпиријског истраживања). Но, и без утврђивања ових поклапања, таква одредба предмета науке уставног права је, сматрамо, с једне стране сувише уска, с друге, сувише широка. Јер, није само политички систем предмет науке уставног права, као што њен предмет није ни политички систем у целини, одн. правне норме које га уређују. Ради избегавања оваквих поклапања и неодређености, сматрамо да је најбоље предмет науке уставног права везати за устав једне земље у материјалном смислу, што укључује и теорију основних института устава у материјалном смислу, као и историјскоправни и упоредноправни метод њихове обраде.

Друго, најдуже поглавље, носи наслов *Опћа питања уставног права* (стр. 13—101) и у њему се излажу тематски врло хетерогена питања, чији је основ увршћивања у то поглавље најчешће (што значи не и увек) њихова опшност, у односу на посебне институције и начела конкретног, позитивног уставног права СФРЈ, одн. на њихову историју. Ту се излажу питања везана за уставно право као грану правног система (мерило формирања, садржина и назив), изворе уставног права, појам устава и преглед развоја уставности у свету (настанак уставности у Енглеској, САД и Француској и развитак уставности у XIX и XX веку), врсте устава, као и два питања која су последица режима чврстих устава — поступак промене устава и оцена уставности закона (излагање тих питања као претходних у односу на систем позитивног уставног права увео је у науку својевремено Ж. Лаферијер, а у нас је то најпре прихватио проф. Стефановић). Наша основна замерка овом поглављу је што у њему појам извора уставног права није правно конципиран. То је имало за последицу (или је, можда, узрочнопоследични однос обрнут) изостављање правног појма устава. Појам устава, који се даје у овом уџбенику је политички, пошто се под уставом подразумева основни закон у којем се остварује „идеја ограничене државне власти која не може грађанима наметати без ограничења обавезе и ометати их у слободном пословању, идеја поретка у којем грађанин има одређена основна права која државна власт мора поштовати” (стр. 27). Због тога је развитак уставности у свету приказан не као развитак формалне уставности, него као развитак поретка уставне владавине. Сматрамо да је у оквиру овог поглавља требало са становишта позитивног уставног права, а и теорије, изложити начело уставности и законитости о којем иначе у књизи нема ни помена, пошто је оно једна од последица чврстог устава, као и политичког појма уставности, самим тим и основа оцене материјалне уставности и законитости прописа и других општих аката.

Треће поглавље, замишљено као први део, носи наслов *Настанак и уставни развитак СФР Југославије* (стр. 103—179) и посвећено је приказу уставног развоја Југославије. Најпре се излажу настанак и развитак прве југословенске државе, капиталистичке Југославије, затим стварање нове, социјалистичке Југославије, у ослободилачком рату и социјалистичкој револуцији и потом, по ослобођењу земље, њен уставни развој — преко Устава ФНРЈ од 1946, Уставног закона од 1953, Устава СФРЈ од 1963. и амандмана на тај Устав (1967, 1968. и 1971). У том приказу извршен је добар одбир чињеница и дата су добра политиколошка објашњења историјских процеса и уставних институција. Наша примедба је да је овде изостала теоријска квалификација неких од тих институција и то, првенствено, с обзиром на теоријске спорове који у науци уставног права постоје. Тако се, на пример, ми не можемо сложити с тврдњом да је нова Југославија као држава настала „и стварно и формалноправно“ (стр. 118) на основу одлука другог заседања АВНОЈ-а.

Четвртим поглављем, које носи наслов *Основне карактеристике друштвено-економских односа у СФРЈ* (стр. 181—209), отпочиње, према уводном објашњењу, други део уџбеника, у којем се излажу „основи и начела“ политичког система Југославије, као, према већ изложеном схватању аутора, предмета науке уставног права. У њему је обрађена целина друштвено-економског уређења, према, разумљиво, не и сви елементи те целине у подједнакој мери. Сматрамо да је више пажње требало посветити појмовном објашњењу самоуправних интересних заједница и самоуправним споразумима и друштвеним договорима, иако смо мишљења да ово друго питање није требало излагати на овом месту него у поглављу о друштвено-политичком систему, одн. у наредном поглављу.

У петом поглављу, које носи назив *Темељи самоуправљања и власти радничке класе и свих радних људи и уставна разрада њихова остваривања* (стр. 211—258) говори се о следећим питањима: настанак и развитак теорија о суверености, с посебним освртом на теорију о народној суверености и примену начела народне суверености у југословенским уставима; облици остваривања народне суверености; облици непосредног одлучивања (референдум, посебно уставотворни и законодавни, народна иницијатива, право петиције) и њихова примена у уставном систему СФРЈ; друштвено самоуправљање као облик друштвеног одлучивања у СФРЈ (теорија, уставни развитак, савремено уставно институционасање); делегатски систем (концепција и уставни модел, као и облици делегатског система у друштвено-политичким заједницама, организацијама удруженог рада и самоуправним интересним заједницама); улога друштвено-политичких организација у систему друштвеног самоуправљања и политичке власти социјалистичке Југославије (излагању о друштвено-политичким организацијама које су уставна категорија — СКЈ, ССРНЈ и ССЈ — претходе језгровита излагања о радничким партијама социјал-демократског типа и радничким партијама комунистичког типа). У овом поглављу изложени су, у ствари, теоријски и уставноправни основи друштвено-политичког система Југославије. С изузетком неких посебних начела друштвено-политичког система Југославије (истинитог и објективног обавештавања, јавности рада, одговорности и друштвеној контроли носилаца самоуправних, јавних и других друштвених функција), ова излагања дају целовиту представу о друштвено-политичком систему Југославије. Она су преважно теоријско објашњење уставних начела из ове области, а не опис уставних норми. Тамо где је било основа примењен је и упоредно-правни метод анализе. У погледу форме, ова излагања одликују се језгровитошћу, прецизношћу и јасноћом.

У шестом поглављу, које носи назив *Структура изборног система* (стр. 259—290) обрађена су ова питања: теорија представништва и врсте мандата; проблематика активног и пасивног, једнаког и неједнаког бирачког права; посредни и непосредни избори; јавно и тајно гласање; систем кандидовања; проблематика расподеле мандата (систем већине и

систем сразмерног представништва). На крају овог поглавља изложен је преглед развоја изборног система социјалистичке Југославије до доношења Устава СФРЈ од 1974. и према Уставу СФРЈ од 1974. (као и на основу републичких устава, одн. републичког и савезног изборног законодавства). У овом поглављу, изложени су основи изборног система уопште (бирачко право, кандидовање и расподела мандата после гласања) и делегатски начин избора скупштина друштвено-политичких заједница. Реч је о сувопарној и у класичној науци уставног права стандардној учбеничкој материји, која је, захваљујући добро исконструисаним примерима и зналачким приказима уставних решења страних земаља, изложена приступачно и живо. Ипак је за размишљање чињеница да ли у учбенику уставног права у Југославији треба у том обиму излагати изборни систем представничке демократије. Делегатски изборни систем за скупштине друштвено-политичких заједница изложен је потпуно и јасно. Мислимо да је код описа избора већа скупштина републике, одн. аутономне покрајине, требало применити упоредни метод, пошто ту по републикама не постоје једнообразна решења.

Седмо поглавље, које носи наслов *Федерализам и његова примена у Југославији* (стр. 291—340) посвећено је федерализму као начелу државног уређења СФРЈ. Оно започиње описом најпознатијих примера из еволуције примене федералног начела као облика државног уређења (античка Грчка, САД, Швајцарска, Немачка и СССР). Научно једино прихватљив закључак који произлази из тих описа јесте да се тешко може говорити о федеративном уређењу као о јединственом моделу, „јер стварна политичког система није теоријско одређивање за чистоћу модела него политички чин усклађивања институција с друштвеним увјетима и тежњама којима стреми уставотворна власт поједине земље“ (стр. 299—300). Ипак, два су конститутивна елемента без којих нема федерације, па се отуда они називају и њеним законима. То су: закон аутономије и закон партиципације. Други закључак је да је федерализам један циклички процес „који на једној страни одумири јер је извршио своју улогу у заједници која се потпуно хомогенизирала, а на другој страни изнова започиње тамо гдје је читав процес и почео пред неколико миленија — у развијању почетних облика повезивања у разне савезе и сличне заједнице конфедеративног типа“ (стр. 303). Другу тематску целину овог поглавља чини преглед најзначајнијих институција федералног државног уређења (уставотворна власт, територија, аутономне јединице, подела надлежности, учешће федеративних јединица у вршењу власти федерације, право на самоорганизовање федералних јединица). Те институције приказане су теоријски, упоредноправно и са становишта уставног права социјалистичке Југославије (историјскоправно и позитивноправно). Излагања у оквиру ове тематске целине садрже бројне лудидне и научно вредне закључке, али, разуме се, и констатације које могу бити спорне. Тако се, сматрамо, идеолошко-политичка тврдња совјетске уставноправне теорије да је РСФСР федеративна држава не може некритички преузети, јер је и теоријски таква конструкција совјетске федерације неодржива, а РСФСР ни уставноправно није савезна држава у совјетској федерацији. Даље се не можемо сложити са ставом да аутономне покрајине у СФРЈ „треба сматрати посебним јединицама федерације“ (стр. 310), јер оне то уставноправно нису, као што нам је неприхватљива и тврдња да „у оквиру судске функције мање долази до изражаја подјела надлежности између федерације и посебних јединица у нашем уставном уређењу“ (стр. 319). Најзад, пређа тематска целина овог поглавља о федерализму везана је за преглед различитих гледишта која у теорији постоје о разлозима и правној природи федералног државног уређења, без неког ближег груписања тих гледишта према сродности. Општа примедба овом поглављу је да у њему посебности југословенског федерализма ипак нису довољно прегледно издвојене и обрађене. Изостала је и прецизнија правна анализа конститутивних елемената од којих се југословенска федерација састоји. Све је то због тога што је цело ово поглавље замишљено тако да се у њему обраде само „основна питања“ (стр. 303) федерализма у Југославији, а да се односи у федерацији размотре у

другим поглављима. Међутим, ни у тим другим поглављима нису обрађени различити типови односа у федерацији, пре свега друштвено-економски, али ни они везани за извршавање саезних закона.

У осмом поглављу, које носи наслов *Комунални систем* (стр. 341—362) обрађена су следећа питања: однос централних и нецентралних државних органа, развитак локалних политичко-територијалних јединица у социјалистичкој Југославији, општина, њена организација и заједнице општина, као и основна (непосредна) самоуправна територијална заједница — месна заједница. Као и у претходном поглављу, преглантно разматрање основне теме овог поглавља има теоријску, упоредноправну, позитивноправну и политиколошку димензију. Чини се да је остала најмање развијена позитивноправна, поготово је изостало објашњење уставних својстава општине као *самоуправе* и *основне* друштвено-политичке заједнице (тј. уставна концепција општине). У опису међусобне сарадње општина и удруживању општина у градске и регионалне заједнице општина, требало је применити упоредни метод, пошто је ту по републикама ситуација различита.

У деветом поглављу, које носи назив *Организација државне власти* (стр. 363—437) најпре се излажу два питања која се односе на представничка тела — структура и организација рада и функције тих тела. У вези са структуром представничких тела објашњава се дводомни модел федералног парламента, два типа дводомности у унитарним државама — дводомност аристократског и дводомност демократског типа, као и покушаји дводомности у буржоаским државама на основи економског представништва. У вези с организацијом рада представничких тела излажу се питања трајања заседања представничких тела (систем перманентних заседања и систем временски одређених заседања), начина обављања представничких тела (интегрално и парцијално обнављање), основних унутрашњих органа представничких тела (председник и други функционери, одбори и комисије) и посланички имунитет (имунитет неодговорности и имунитет неповредивости). Функција представничких тела своди се на вршење законодавне функције, па се с тим у вези излаже и законодавни поступак (редовни и хитни). После излагања ових питања следи излагање о различитим функцијама државне власти. Најпре се, полазећи од мерила промена које правни акти државних органа изазивају у правном поретку, излажу различита схватања о овом питању у теорији, при чему се аутор опредељује, уз допуну поменутог мерила разврставања, за квадријалистичко гледиште. Излагања се настављају питањем поремећаја надлежности између законодавних тела и извршних органа. Посебно се разматрају три основна случаја поремећаја надлежности (у стањима нужде, случај непосредног уставног овлашћења извршним органима да доносе законе у материјалном смислу и случај законодавне делегације, тј. преношење законодавних надлежности са законодавног тела на извршне органе). Док су, како се види, ова излагања тематски хетерогена, излагања која у наставку овог поглавља следе представљају једну тематску целину. У њима је реч о начелу поделе и јединства власти, као и о облицима организације вршења функција државне власти на тим начелима. Ту се најпре дају теоријска објашњења начела поделе и јединства власти, а затим се на основу америчког устава и уставне праксе у САД излаже модел председничког система власти. Парламентарни систем власти излаже се по основним историјским фазама његова развоја (ограничена монархија, орлеански парламентаризам, либерално-демократски парламентаризам и привидни парламентаризам), с тим што се његова последња фаза приказује на примерима неколико уставних система Западне Европе (Велика Британија, СР Немачка, Француска). У вези са скупштинским системом власти излаже се теоријски модел скупштинске владе (теоријски минимум овог модела), али је основна мисао аутора да нема једнообразног општег модела скупштинске владе, већ да постоје различити облици или типови скупштинске владе који на различит начин изражавају обележја општег модела, с тим што сваки од њих садржи овоја посебна уставноправна и друштвено-политичка обележја. У оквиру грађанских поли-

тичких система разликују се три оваква облика (систем револуционарне скупштинске владе, систем либералне скупштинске владе и систем привидне скупштинске владе), а исто тако се и у оквиру социјалистичког политичког система разликују три таква облика (систем револуционарне скупштинске владе, систем привидне скупштинске владе и систем развијене — делегатске — скупштинске владе). Потом се разматра примена скупштинске владе у Југославији, у којој је остварен систем развијене скупштинске владе. Његово основно обележје је делегатски систем, који је изложен у једном од претходних поглавља, док се у оквиру овог обрађује само питање колективног рада и одговорности у делегатском систему. Сва питања из овог поглавља обрађују се на основу примера позитивног и страног уставног права, као и применом упоредног метода анализе. Исто тако, приликом њихове обраде долази до изражаја широко познавање уставноправне теорије. При том се даје пресек кроз ту теорију, али нису ретка ни места где се излажу и сопствена теоријска схватања, која значе допринос теорији. Излагања о државним правним функцијама и организација њихова вршења улазе у ред најквалитетнијих места у нашим досадашњим уџбеницима уставног права, а по свом теоријском и упоредноправном нивоу она не заостају ни за познатим уџбеницима уставног права у свету. У та излагања не уклапа се излагање о представничким телима које им претходи, јер се не види зашто би се у оквиру истог поглавља о организацији државне власти излагала само једна врста државних органа, носилаца једне од државних правних функција због чега се ту онда не би говорило и о шефу државе, и о влади, и о управи, па и о судовима). С друге стране, у овом поглављу било је сувише мало речи о судовима и о судској власти, а према систему уџбеника, таквим излагањима управо је било место у овом поглављу. У целом уџбенику, иначе, нигде се не излажу уставна начела о судовима. Слично је својевремено поступило и проф. Стефановић, у чијем је *Уставном праву*, и поред све његове обимности (укупно 1025 страна), теоријска, упоредноправна и позитивноправна обрада судске функције била запостављена.

Десето поглавље, које носи наслов *Слободе, права и дужности човека и грађанина* (стр. 439—461) посвећено је људским слободама и правима. Утврђује се најпре друштвено-политичко порекло првих декларација о људским правима и слободама, које је класне природе, будући да је „борба за правну једнакост грађана и слободу свих појединаца, а не само једне класе, била (је) важан чинилац у борби буржоазије против феудалног система и снажно средство мобилизације маса у буржоаским револуцијама“ (стр. 440.). Затим се разматрају поједине групе људских слобода и права, редом којим су историјски настајале (класична права грађана, социјално-економска права) и неке новије појединачне слободе и права (заштита породице, право на образовање, право на информисаност, при чему ово последње чини се, предимензионирано), да би се после кратког прегледа уставног регулисања ове материје у социјалистичкој Југославији, изложила скала људских слобода и права према Уставу СФРЈ од 1974 (а према класичној подели на лична, политичка и социјално-економска права и слободе, при чему претходи излагање о праву на самоуправљање). У овом поглављу се, иначе, не обрађују уставом утврђени облици заштите прокламованих слобода и права.

У једанаестом поглављу, које носи назив *Народна одбрана и међународни односи СФРЈ* (стр. 463—473) разматрају се следећа питања: став устава према народној одбрани и оружаним снагама, ставови устава социјалистичке Југославије према народној одбрани, посебно став Устава СФРЈ од 1974. према том питању, друштвена самозаштита, уставна начела о међународним односима и спољној политици, однос унутрашњег права према правилима међународног права према Уставу СФРЈ од 1974 (аутор сматра да се ту Устав у суштини определио за дуалистичку концепцију) и остваривање међународних односа и спољне политике СФРЈ. Добра страна ових излагања је што су концентрисана

углавном на правну проблематику уставног регулисања питања народне одбране и спољне политике. При том је изложена основна правна проблематика у вези с тим питањима, будући да се о свему томе детаљније расправља у другим научним и наставним дисциплинама.

Дванаестим поглављем, који носи наслов *Организација друштвено-политичких заједница* (стр. 475—532) обухваћен је, према схватању аутора, трећи део система науке уставног права, посвећен „суставном приказу најважнијих облика политичке организације” (стр. 11). Ту су појединачно обрађени органи власти у друштвено-политичким заједницама, с тим што је највећа пажња посвећена скупштинама и, конкретно, Скупштини СФРЈ. Наиме, оваква концепција система науке уставног права рачуна с тим да су у поглављима која би улазила у други део приказани теорија и упоредноправна решења, па да се зато у поглављу, које би једино требало да представља трећи део, имају приказати само облици организације „утврђени Уставом СФР Југославије и уставима њених социјалистичких република и аутономних покрајина те другим важним прописима којима су регулирана ова питања”. Тако је у обради тема овог поглавља и поступљено, премда оно ипак није само неутрална дескрипција одговарајућих норми, него је често и превазилажење описа научном анализом, отварање проблема у вези с нормативним решењима и давање одговора на њих, најчешће методима циљног и систематског тумачења норми. То је и разумљиво, јер је у овом поглављу било највише могућности за правну анализу институција позитивног уставног права, а то значи могућности за уочавање и попуњавање празнина у уставном тексту, као и нејасности и противречности (уколико их има) у прописима који се односе на те институције. При том је у обради тема овог поглавља карактеристично настојање аутора да изложи позитивно уставно право онако како јесте, а ребе и настојање да се у границама идејних и идеолошких основа позитивних уставних решења изложи критичка анализа тих решења, недостатци позитивног уставног права, и дају предлози за нова, адекватнија и боља решења.

Појава овог новог уџбеника уставног права је, нема сумње, значајан догађај у нашој правној науци, који треба поздравити. Уверсења смо да је тај уџбеник допринос развоју науке уставног права и да ће га у позитивном смислу подстицати. И премда развој науке, по правилу, не вуку напред универзитетски уџбеници, њихова улога у одређивању статуса једне гране научног сазнања није за занемаривање. Већ су се дуже времена, управо у области сазнања које захвата уставно право, чини се више него и у једној другој грани правне науке, запарили фразеологија, вербализам, апологетика, примитивно мишљење и елементарна неписменост. Бачена је анатема на правну анализу института уставног права, па су се под видом политиколошке и социолошке анализе тих института, од стране необдарених аутора и игнораната, протурали горе поменути пороци. Уз то је на такво стање деловала и једна друга околност. Непосредно после рата развој наше науке уставног права покрепуле су две изразите индивидуалности у овој нашој науци, проф. Стефановић и проф. Борбевић. А по неком неписаном правилу, после оригиналних личности које крећу новим путевима, долази серија епитгона без дара и стваралачког замаха. Самосвојност оригиналних личности је непоновљива, а за нашу науку уставног права било је фатално што су многи посленици на том пољу настојали да опонашају стил двојице великана, нарочито професора Борбевића, немајући при том ни његов дар, ни његово знање, ни његову културу. Имајући све то у виду, сматрали смо да овај нови уџбеник уставног права треба поздравити, пошто он, премда не увек и не увек доследно, иде својим путем у тој грани правне науке и пошто потврђује њено научно достојанство. Примедбе које смо ставили излагањима у појединим његовим поглављима треба схватити као могућност алтернативног мишљења, а не увек и као критику мишљења у њима израженог. Наше примедбе углавном потичу из наше концепције уставног права као у основи грани *правне* науке, чији се предмет проучава преваходно *правним* методом, док у уџбе-

нику уставног права који приказујемо, преовлађује, чини се, политико-лошка концепција предмета науке уставног права и с тим у вези одговарајући метод обраде института који формирају тај предмет. Но, без обзирно на те разлике, сматрамо, да једино борба мишљења и аргумен-тована критика, а никако слепо повлађивање једном мишљењу и аполо-гетика, могу покренути ствари из места и повући науку напред. У мно-гим питањима науке уставног права овај уџбеник управо уноси, увек толерантно и научно достојанствено, у односу на досадашње стање, такво, алтернативно мишљење, па је зато, имајући у виду и остале његове квалитете (теоријски ниво, обимна упоредноправна грађа и ус-пешне упоредноправне анализе, у основи добар стил и језик писаца), оп-равдано очекивати од њега да науку уставног права унапреди.

др Ратко Марковић

Maurice Godelier: МАРКСИЗАМ И АНТРОПОЛОГИЈА, Загреб, Школска књига, 1982., стр. 402

Из штампе је крајем прошле године изашла књига француског антрополога Мориса Годелијеа *Марксизам и антропологија*, чиме се на специфичан, оригиналан, а у извесној мери и полемичан начин обележава стогодишњица Марксове смрти. Садржински, књига Мориса Годелијеа није најхомогенија целина с обзиром да је састављена од низа чланака и студија који су настајали током више година научног рада аутора, да би обједињени под оригиналним насловом „Horizont, trajets marxistes an anthropologie” били груписани у пет поглавља: *О структурној узрочности и неким појмовима антропологије и марксизма, Мртви делови и живе идеје у Марксовој мисли о примитивним друштвима-марксизам и еволуционизам, Критичке варијације о проучавању друштвених структура, структурализам и марксизам, О новцу и његовим фетишима, и коначно, Варљиви карактер друштвених односа.*

У новијој историји друштвених и хуманистичких наука, антропологија је освојила значајно место, а стални пораст занимања за антрополошка истраживања, тј. подробну дескрипцију и систематизацију специфичних социјалних и културних обележја појединих цивилизација, народа и друштвених група, може се и данас констатовати. Иако је буђење тог интереса везано за Марксово доба, тачније, пратило је појаву колонијализма (а јавило се прво као радозналост за стране и егзотичне обичаје), антрополошка истраживања тада нису имала већи научни значај. Њихова маргиналност може се највише приписати сталном присуству колонијалне идеологије као идеологије надмоћи и дискриминације која је на почетку давала несумњив печат тој науци.

После класика антрополошке мисли с краја прошлог и почетка овог века, као и великих антрополошких истраживања тога времена, следећи већи подстицај антропологији дао је структурализам, као један од карактеристичних мисаоних праваца нашег доба. Служећи се структуралном анализом опсежне етнографске и етнолошке грађе, посебно оне која се односи на начин живота и обичаја јужноамеричких Индијанаца, *Levi-Stros* долази до закључка да је могуће (и потребно) утврдити неке за људски дух општеважеће чињенице, што претходе класној организацији било ког одређеног друштва или одређене класе. То је, наиме, оно што се у структуралној антропологији назива несвесном природом колективних појава.

Као такву појаву Годелије објашњава настајање деликата, тј. идентификовање и фиксирање одређеног друштвено негативног понашања тако, да га друштвена заједница доживљава као објективну опасност и које сузбија одређеним санкцијама. Наводи конкретан пример пигмејског